

Mladi, tradicija in dediščina na Solčavskem

Julija Zupan in Petra Goljevšček

Uvod

V tem poglavju se osredotočamo na pomen dediščine in z njo povezano vrednotenje preteklosti na Solčavskem. Natančneje nas zanima, kako danes mladi preteklost razumejo ter kakšen odnos imajo do stavbne dediščine in kulturne krajine. Skupnost je vedno vpeta v fizični in družbeni prostor ter ga skozi čas aktivno oblikuje, hkrati pa odnos med skupnostjo in prostorom vpliva na identifikacijske procese v skupnosti. Pri vrednotenju preteklosti in dediščine se pri mladih vzpostavljajo različni diskurzi, ki jih oblikujejo izkušnja bivanja in vsakdanje preživetvene prakse.

Dediščina in vrednotenje preteklosti

Institucionalno ohranjanje dediščine je moderen pojav, saj evropske družbe pred obdobjem humanizma izrazite zavesti o ohranjanju preteklosti kot vrednote niso poznale. Ljudje so npr. ohranjali telesne ostanke svetnikov in njihova oblačila, medtem ko so stare zgradbe večinoma porušili in jih nadomestili z novogradnjami. Kljub splošnemu občudovanju minule grške in rimske klasične dobe ostalin antičnih templjev niso ohranjali, temveč so jim ti služili kot vir gradbenega materiala za gradnjo novih arhitekturnih objektov.

Tudi na območju Slovenije lahko denimo na sakralnih objektih pod plastmi apnenih ometov najdemo marsikateri zanimiv antični arhitekturni element. Šele v obdobju renesanse so ohranjanju materialnih artefaktov preteklosti pripisali določen pomen, saj so se poskušali odvrniti od obdobja srednjega veka, tako da so začeli razlikovati med sedanostjo in preteklostjo. Od srednjega veka so se oddaljili z obujanjem klasične umetnosti, predvsem literature, kiparstva in arhitekture. Vendar v tem obdobju ohranjanje materialne preteklosti še zdaleč ni bilo institucionalizirano. Institucionalno varstvo dediščine se namreč pojavi šele v 20. stoletju.¹

1 Božidar Jezernik, 'Preteklost in dediščina.' V: Jože Hudales in Nataša Visočnik, ur. *Dediščina v očeh znanosti*. Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Ljubljana 2005, str. 11–16.

V mednarodnem prostoru se tako velika sprememba na področju ohranjanja in zaščite kulturne dediščine šteje z ustanovitvijo organizacije Unesco leta 1946. V zadnji Unsecovi konvenciji iz leta 1972 je kulturna dediščina opredeljena takole:

»Spomenik, skupina stavb ali kraj zgodovinskega, estetskega, arheološkega, znanstvenega, etnološkega ali antropološkega pomena oziroma tisti ostanek, ki za širšo družbo pomeni vrednostno značilnost okolja.«²

Na Slovenskem ohranjanje kulturne dediščine sega že v čas Avstro-Ogrske, ko je država kulturne spomenike opredelila kot objekte, vredne ohranjanja. V začetku 20. stoletja so na Kranjskem ustanovili Deželni urad za spomeniško varstvo, po drugi svetovni vojni pa se delo spomeniškovarstvene stroke udejanji v ustanovitvi Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije z njegovimi območnimi enotami. Leta 1981 je bil sprejet prvi Zakon o naravni in kulturni dediščini, ki je podal okvire za konservatorsko delo in spomeniškovarstveno službo. Dediščina je v zakonu definirana takole:

»Naravna in kulturna dediščina /.../ nepremičnine, premičnine in njihove skupine, območja in posamezni deli narave, ki imajo za SR Slovenijo ali za njeno ožje območje kulturno, znanstveno, zgodovinsko ali estetsko vrednost.«³

Zakon je torej uvedel razlikovanje med kulturno in naravno dediščino, pred tem so se v stroki uporabljali pojmi, kot so spomeniki, znamenitosti, izročilo in starine.⁴ Najnovejši nacionalni Zakon o varstvu kulturne dediščine iz leta 2008 določa načine varstva in ohranjanja dediščine, v prvem členu pa dediščino opredeljuje kot:

»Dediščina so dobrine, podedovane iz preteklosti, ki jih Slovenke in Slovenci, pripadnice in pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti in romske skupnosti ter drugi državljanke in državljani Republike Slovenije opredeljujejo kot odsev in izraz svojih vrednot, identitet, etnične pripadnosti, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij. Dediščina vključuje vidike okolja, ki izhajajo iz medsebojnega vplivanja med ljudmi in prostorom skozi čas.«⁵

2 Jasna Fakin Bajec, *Procesi ustvarjanja kulturne dediščine: Kraševci med tradicijo in sodobnimi izzivi*. Založba ZRC, Ljubljana 2011, str. 68.

3 Vito Hazler, 'Zgodovinski razvoj, analiza in model etnološkega konservatorstva na Slovenskem.' Neobjavljena doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Celje 1997, str. 91.

4 Fakin Bajec, n.d., str. 68.

5 Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16 in 21/18 – ZNOrg.

Na območju Solčavskega institucionalno varstvo kulturne dediščine določa Zakon o varstvu kulturne dediščine ter občinski dokumenti občine Mozirje. Zakon določa, da:

»registrirano dediščino sestavljajo: nepremična dediščina, ki ohranja nepremičnine ali njihove dele z vrednotami dediščine, vpisanimi v register dediščine, naselbinska dediščina, ki predstavlja nepremično dediščino, ki v naravi predstavlja mestno, trško ali vaško jedro, njegov del ali drugo območje poselitve, ter kulturna krajina, ki predstavlja nepremično dediščino, ki je odprt prostor z naravnimi in ustvarjenimi sestavinami, katerega strukturo, razvoj in uporabo pretežno določajo človekovi posegi in dejavnost.«⁶

V znanstvenem in tudi javnem diskurzu ima koncept dediščine več pomenov. V mednarodnih konvencijah, nacionalnih pravnih aktih, praksah varovanja spomeniškovarstvene stroke in promocije dediščine gre za razmerja med starim in novim, ki so hkrati gonilo modernizacije in konzervacije. Dediščina tako zajema *»sedanje preteklosti: razlagajo jo načini, kako družbe (in tudi posamezniki) dojemajo in ravnavajo s svojo preteklostjo, na kakšne načine«⁷* jo vrednotijo in reprezentirajo njene elemente, ki imajo v sedanjosti določen pomen za skupnosti. Dediščina je torej tisto, kar je ustvarjeno v *»procesu refleksije (v pomenu premisleka in odzivanja, zrcaljenja, odbleska) tradicije«* in ni nevtralna, saj lahko postane sredstvo političnih interesov, kot je denimo izgradnja nacionalne oziroma kulturne identitete. Dediščina kot institucionalizirana praksa ohranjanja preteklosti pa je lahko tudi eden izmed mehanizmov ekonomske in družbene rasti, denimo trženje dediščine v turizmu. Elemente tradicije lahko torej razumemo kot reprodukcijo družbenih praks skozi čas, medtem ko je kulturna dediščina reprezentacija teh praks (predvsem v kontekstu institucionalnega ohranjanja), obe pa sta lahko sredstvo razmerij moči in sta vezani na identifikacijske procese; tako na ravni države kot v lokalnih mikro skupnostih.⁸

Ko govorimo o vrednotenju in ohranjanju kulturne dediščine, bodisi snovne ali nesnovne, moramo imeti v mislih, da niso samo spomeniškovarstvene institucije, prostorski oziroma občinski dokumenti ter pravni akti tisti, ki dediščino določajo in jo ohranjajo. V proces ohranjanja dediščine so vpete tudi skupnosti, predvsem

6 Uradni list RS št. 16/08, 123/08, 8/11, 30/11 odl. US, 90/12, 111/13 in 32/16.

7 Ingrid Slavec Gradišnik, 'Tradicija v sodobnosti.' V: Saša Poljak Istenič, *Tradicija v sodobnosti: Janče – zeleni prag Ljubljane*. Založba ZRC, Ljubljana 2013a, str. 188.

8 Slavec Gradišnik, n.d., str. 187-189.

skozi reprodukcijo družbenih praks in vrednot, ki se prenašajo iz generacije v generacijo. Vrednotenje snovnih in nesnovnih elementov preteklosti pa znotraj skupnosti ni nekaj stalnega, substancialnega, temveč je skozi generacije vselej podvrženo procesom spreminjanja:

»Jaz imam problem s tem, da vsi mi, ki imamo afiniteto do starih stvari in tradicije, moramo tudi včasih stopiti korak nazaj in realno pogledati na stvari v kontekstu našega časa. Zdi se mi, da neko slepo varovanje vsega do onemoglosti v točno taki obliki kot smo dobili tudi ni vedno prav.«⁹

Vendar pa so nekatere družbene prakse, ki jih lahko razumemo kot temelj določene skupnosti in predstavljajo osrednjo vez identifikacijskih procesov, za preživetje skupnosti kot »celote« ključne. Proces ohranjanja stavbne dediščine in podobe kulturne krajine na Solčavskem je tako tesno povezano z njenim vrednotenjem in skupnostnimi praksami, ki segajo onkraj institucionalnih dediščinskih kategorij. Preplet vsakdanjih praks skupnosti, odnos do lastne preteklosti ter podobe stavbne dediščine in kulturne krajine z vidika domačinov zato razumemo skozi pojem tradicija, medtem ko z dediščino mislimo njene definicije in pojme, kot jih opredeljuje spomeniškovarstvena stroka. Tradicije v tem kontekstu ne razumemo kot nespremenljive kontinuitete načina življenja na Solčavskem, ampak kot vrednotenje določenih elementov preteklosti in družbenih praks, ki v skupnosti ustvarjajo identifikacijske procese.

Pri tem posebno pozornost posvečamo kategoriji mladih Solčavanov in Solčavank, saj nas zanima, kako mladi danes vrednotijo dediščino in preteklost solčavske skupnosti.

Mladi kot dediščinska skupnost

Mlade v splošnem in javnem diskurzu pogosto razumemo kot generacijsko kategorijo, ki je zaradi vpetosti v sodoben način življenja odtujena od vrednot in družbenih praks starejših generacij.¹⁰ Vendar ko govorimo o kategoriji mladih, jo moramo razumeti v specifičnem družbenem kontekstu, ki pomeni določen način življenja znotraj skupnosti. Sociologija kategorijo mladi denimo opredeljuje kot

9 Anja Jezernik Knavs, intervju, Solčava, 23. 9. 2021.

10 Rudi Klanjšek in Andrej Naterer, 'Zdravje in dobro počutje.' V: Miran Lavrič in Tomaž Deželan, ur. *Mladina 2020: Položaj mladih v Sloveniji*. Univerza v Mariboru, Univerza v Ljubljani, Maribor in Ljubljana 2021, str. 205–208.

starostno skupino od 15 do 29 let. Podobna starostna kategorija, ki smo jo med terenskim delom na Solčavskem postavili kot izhodišče vrednotenja dediščine, vanjo pa umestili mlade od 17 do 29 let, se je v primeru solčavske skupnosti izkazala za vprašljivo. Menimo, da kategorije mladi ne definira zgolj opredelitev določene starostne skupine in z njo povezani prehodi v odraslost, ampak je treba razumeti, kako posamezniki to kategorijo in z njo povezane prakse znotraj skupnosti sploh razumejo. Ena izmed sodobnejših socioloških raziskav je nakazala, da danes lahko govorimo o konfliktu med generacijami, saj se zaradi individualizacije zmanjšuje pomen skupnosti, kar vpliva na odsotnost pomena medgeneracijskega sodelovanja, vrednote mladih pa naj bi bile povezane predvsem z osebnimi vrednotami, kot je denimo zmožnost svobode delovanja.¹¹ Na Solčavskem konflikta v odnosu mladih do starejše generacije nismo zaznali, saj se mladi s starejšo generacijo čutijo povezane, hkrati pa sebe razumejo kot nosilce nekaterih elementov »tradicionalnega« načina življenja. Ohranjanje družbenih praks, kot je denimo delo, vezano na kmetijske in gospodarske panoge, način preživljanja prostega časa, rokodelske veščine in drugi nesnovni elementi, mladim tako predstavljajo osrednje vrednote, s tem pa je povezan odnos do podobe stavbne dediščine in kulturne krajine. Solčavsko obsega območje varovanih kulturnih krajin Logarska dolina in Robanov kot, ki imata status krajinskega parka, ter območja Podolševa in Matkov kot. Območje Robanov kot je pridobilo status krajinskega parka leta 1950, leta 1987 pa je na pobudo domačinov krajinski park postal še območje Logarske doline. Slednji primer ponazarja, da ima podoba kulturne krajine, vključno s stavbno dediščino, za domačine pomen, ki je povezan s specifičnim načinom življenja, torej z njihovo uporabo (kulturne) krajine oziroma interakcije z njo. Tako odnos do kulturne dediščine, kot jo opredeljuje spomeniškovarstvena stroka, kot nekatere družbene prakse, ki jih (lahko) razumemo kot tradicionalne, se na Solčavskem danes prenašajo tudi na mlajše generacije. Dediščina je torej zaznana kot vrednota in predstavlja pomemben konstitutivni element skupnosti. Solčavsko skupnost lahko razumemo kot »dediščinsko skupnost«, kot jo opredeljuje konvencija iz Fara. Ta jo v 2. členu definira kot skupnost, ki jo »sestavljajo ljudje, ki cenijo posamezne vidike kulturne dediščine ter jih želijo z delovanjem ohranjati in prenašati prihodnjim rodovom«.¹²

11 Tomaž Deželan, Mitja Sardoč in Katja Nacevski, 'Politična participacija in družbena angažiranost.' V: Miran Lavrič in Tomaž Deželan, ur. *Mladina 2020: Položaj mladih v Sloveniji*. Univerza v Mariboru, Univerza v Ljubljani, Maribor in Ljubljana 2021, str. 215–217.

12 Zvezda Delak Koželj, 'Dediščinske skupnosti in ohranjanje kulturne dediščine.' *Glasnik SED* 53, št. 1–2, 2013, str. 42.

Ohranjanje elementov preteklosti na Solčavskem je proces, ki ga pri mladih zaznamujejo prepletajoči se diskurzi, ki so tesno povezani z izkušnjo bivanja in posameznikovo vpetostjo v družbene prakse, s čimer je povezano tudi vrednotenje stavbne dediščine in kulturne krajine. Eden izmed diskurzov se navezuje na izbiro tistih elementov preteklosti, ki so za identifikacijske procese mladih pomembni, saj jih razumejo kot del ohranjanja skupnosti kot »celote«. Drugi diskurz zajema refleksijo preteklosti oziroma njeno predrugačenje in pomeni ustvarjanje dialoga s sedanostjo. Tretji diskurz pa se odraža v ustvarjanju Drugega, pri čemer lahko določeni elementi »ogrozijo« način življenja v skupnosti. Pri slednjem gre za to, da mladi Solčavani in Solčavanke opredeljujejo še eno »kategorijo« mladih (tj. mlajših od njih), to so tisti, ki naj bi znotraj skupnosti delovali drugače, kot posamezniki pričakujejo.

Izbira elementov preteklosti

Ohranjanje stavbne dediščine in kulturne krajine, ki mladim Solčavanom in Solčavankam predstavlja vrednoto, je povezano z njihovo vpetostjo v družbene prakse, ki se prenašajo iz generacije v generacijo in mladim predstavljajo pripadnost skupnosti. V tem kontekstu gre za navado skupnosti (npr. določene rokodelske veččine, ki se ohranjajo znotraj družine) ali dejavnost, ki se prenaša na mlajše generacije v skupnosti (npr. delo v kmetijskih in gozdarskih panogah). V vsakdanjem govoru se ob pojmu tradicija uporabljajo številni izrazi, ki opisujejo specifične družbene pojave neke skupnosti (navade, dejavnosti, predmete): izročilo, avtentično, prvinsko, preteklost ter besedne zveze »kot so nekoč«, »kot v starih časih« ipd. Z ohranjanjem nekaterih elementov preteklosti si mladi osmišljajo sedanost, to pa izhaja iz izkušnje bivanja na domačiji, ki jo sooblikuje življenje s starejšo generacijo:¹³

»Zelo dost mi pomeni, ker sem zmeri odrašču, kk nej ti rečem, z dost starejšimi a ne in so mi vsi, že od malih nog to dali v glavo, da se mormo s tem ukvarjat, da mormo obranajat stare običaje, pa da more bit tak, ko je a ne, da ne bi šli zdej v neko smer, ko res ni primerna za naše kraje. Mi smo pač fokusirani na živinorejo in na gozdarstvo. /.../

13 Saša Poljak Istenič, *Tradicija v sodobnosti: Janče – zeleni prag Ljubljane*. Založba ZRC, Ljubljana 2013a, str. 93–95.

Mi smo pač taka kmetija, ko ne vem, ne spodobi se za v tiste brege, da bi neki no-vega šli delat, ker ne paše to noter, nisem bil niti učen, tak da bi mi blo to vsēč al pa me zanimalo kej takega pa me tut ne. Tut če bi imel možnost, ne bi šel v neke nove tehnike pa to, tko kot je zdej preveč že tega. In sem res bolj za stare stvari. Vsēč mi je staro, tko ti bom reku.»¹⁴

Izbira določenih elementov preteklosti se mladim kaže smiselna zato, ker je del zgodovine skupnosti, v kateri bivajo. Zgodovine, ki jo lahko razumemo kot aktivno prisotnost preteklosti, posameznik ne razume zavestno, ampak se preko njegove vpetosti v družbene prakse in vedenjske vzorce skupnosti te posamezniku kažejo kot naravne. Prakse torej usmerjajo posameznikov način delovanja, mišljenja in z njimi povezane vrednote. Večina naših mladih sogovornikov in sogovornic je močno vpeta v delo v kmetijskih in gozdarskih panogah, saj sta ti za nekatere kmetije glavni vir preživetja, zato mladim vpetost v delo predstavlja osrednjo vrednoto.

»Da bi ravno pogrešal, ravno ne, ampak nisem navajen mesta, vaju sem doma dost delat. Brez dela je dolgčas. /.../ Ko sem bil majhen, mi je šlo preveč dela na živce, potem se pa navadiš. /.../ Smo delali skoz. /.../ Najraje sem pomagal stari mami. /.../ Na vrtu ali pa v štali, hranit kokoši, zajce.»¹⁵

Iz besed sogovornika lahko razberemo, da je družbena praksa, kot je delo v skupnosti, prisotna preko ohranjanja gozdarskih in kmetijskih panog znotraj družinske posesti, pri čemer delo na kmetiji ali v gozdu predstavlja vsakdanjik.

Večina mladih sogovornikov in sogovornic je na različne načine vpeta v kmetijske in gozdarske panoge, ki predstavljajo kontinuiteto s preteklostjo, hkrati pa to pomeni tudi ohranjanje družinskega premoženja. Temeljno središče prebivalcev kmetij na Solčavskem je njihova lastna domačija.¹⁶ Kmečko samooskrbno gospodarstvo temelji na lastnini zemlje in *»njeg ustreznemu številu za delo sposobne delovne sile»*.¹⁷

14 Jure Vrečko, intervju, Solčava, 26. 9. 2021.

15 Rene Kokovnik, intervju, Podolševa, 24. 9. 2021.

16 Petra Goljevšček, Pia Krampl in Marko Senčar Mrdaković, 'Ustvarjanje središč na obrobju.' V: Blaž Bajič, Ana Svetel in Veronika Zavratnik, ur. *Razgledi treh dolin*. Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Ljubljana 2021, str. 37–59.

17 Duška Knežević Hočvar in Majda Črnič Istenič, *Dom in delo na kmetijah: raziskava odnosov med generacijami in spoloma*. Založba ZRC, Ljubljana 2010, str. 67.

»Pri nas je kmetija k sreči tako velika, da ne rabiš v službo hoditi, lahko brez težav s tem živiš, tudi petčlanska družina. Moraš pa veliko vedeti in imaš manj kot pol leta časa, da si priskrbiš denar za vso zimo, ki traja od oktobra do aprila, maja. To so mrtvi meseci, ko ne moreš nič delati. V bistvu se tukaj vsi preživljajo z gozdom. To je pa čas, ko ne moreš nič uživati.«¹⁸

Interakcija skupnosti s prostorom je časovni proces, znotraj katerega je zgodovinska izkušnja ali, bolje rečeno, socialni spomin skupnosti.¹⁹ Preko interakcije je bil prostor socializiran in posledično je krajina postala nosilec pomena.

Kulturno krajino Zakon o varstvu kulturne dediščine opredeljuje kot »nepremično dediščino, ki je odprt prostor z naravnimi in ustvarjenimi sestavinami, katerega strukturo, razvoj in uporabo pretežno določajo človekovi posegi in dejavnost.«²⁰ Zakon razmejuje družbene in fizične aspekte, vendar zanemarja simbolno vrednost kulturne krajine. V mislih moramo imeti, da je ta prostor s simbolnim pomenom, pri čemer se identifikacijski procesi skupnosti ne navezujejo na prostor sam po sebi, ampak na same predstave o prostoru.

Fotografija 1: Staro gospodarsko poslopje na Logarjevi kmetiji, slikano z zadnje strani. Tina Krašovic, Logarska dolina, 24. 9. 2020.

18 Eva Suhodolnik, intervju, Solčava, 25. 9. 2021.

19 Borut Brumen, 'Time, Space, and Social Construction of Identity.' V: Bojan Baskar, Borut Brumen, ur. *Mediterranean Ethnological Summer School, Piran, Pirano, Slovenia 1996. Vol. 2.* Inštitut za multikulturne raziskave, Ljubljana 1998, str. 71.

20 Uradni list RS št. 16/08, 123/08, 8/11, 30/11 odl. US, 90/12, 111/13 in 32/16.

Stavbno dediščino kmetij sestavljajo bivanjske enote z elementi, kot je denimo strešna kritina, prekrita s skodlami, in gospodarska poslopja, kot so hlev, žage in kašče. Gre za značilne arhitekturne elemente na Solčavskem, ki pa se ohranjajo tudi zato, ker domačini njihovi podobi pripisujejo vrednost oz. ker jih razumejo kot svojo dediščino:

»Hlev bi pa renoviral ali pa bi ga prestavil. Spodaj se že podira. /.../ Zunaj bi izgledal tako kot zdej, noter pa bi bilo malo bolj moderno.«²¹

Večina mladih sogovornikov in sogovornic s kmetij meni, da je podobo kulturne krajine in stavbne dediščine treba ohranjati v »slogu preteklosti«. Ena izmed sogovornic na vprašanje, na kakšen način bi obnovila kmetijo, če bi imela neomejena finančna sredstva, odgovarja:

»Jaz bi staro hišo definitivno obnovila, zaradi tega, ker je ne bi podrļa. Zato ker sama po sebi ima res dušo. In pač /.../ pač jaz bi pustila izgled, točno tak, kakršen je /.../ samo na vrhu, da bi naredila kaka dva apartmaja, v točno takšnem stilu, spodaj pa bi imela ogleda. Točno tako, kot je, ne bi dosti spreminjala, bi samo obnovila.«²²

Fotografija 2: Tabla za Društvo carving team Logarska dolina. Pia Krampļ, Solčava, 24. 9. 2021.

21 Rene Kokovnik, intervju, Podolševa, 24. 9. 2021.

22 Maja Vesel, intervju, Solčava, 26. 9. 2021

Ohranjanje »tradicionalne« podobe stavbne dediščine je povezano tudi z razumevanjem avtentičnosti materialov, ki so značilni za območje Solčavskega. Naravne danosti v krajini, denimo les, ki je v preteklosti predstavljal vir gradbenega materiala, nimajo zgolj uporabne funkcije, ampak predstavljajo določeno estetsko vrednost, ki jo sogovorniki in sogovornice razumejo kot »tradicionalno gradnjo«:

»Meni se zdi, da je starih stavb precej. Vemo, da je sanacija stare stavbe zelo draga, ampak se mi zdi, da bi bilo treba stare stavbe ohranjanjati in jih nekako držati v svojem duhu. /.../ Jaz dam vse na les, na naš pesek, ki ga imamo ogromno. Naše ledeniške doline ga nanese čuda, vsak mesec, ne vsako leto. In se mi zdi, da bi morali iz tega graditi. /.../ Tako, kot je včasih bilo. S tem da je nekaj že treba zabetonirati, ker imamo močne vetrove, ne sme pa to izstopati. Asfalt je pa spet, strme makadamske ceste je zelo težko vzdževati. Zato pa bi bil asfalt za strme ceste najbolj primeren, ker je stvar rešena.«²³

Mladi med preteklostjo in sedanjostjo

Mladi Solčavani in Solčavanke se pri razumevanju stavbne dediščine velikokrat naslanjajo na lastne potrebe v sedanjosti, s tem pa se spreminja tudi njihov pogled na vsakdanje prakse preteklih generacij. Sčasoma se torej razumevanje dediščine spreminja, pogosto glede na uporabnost in praktičnost nekega objekta v sedanjosti. Ohranjanje elementov preteklosti je hkrati proces ohranjanja kontinuitete neke skupnosti in je vedno podvržen procesom spreminjanja, saj se na novo opredeljuje, modernizira in prevzema inovacije.²⁴ Če govorimo o ohranjanju gospodarskih objektov na kmetijah, je po mnenju nekaterih domačinov stavbe smiselno prenoviti v primerih, ko se kmetija pretežno še preživlja s kmetijstvom:

»Pa k gledam, kolk je to dela, če nimaš ti realno subvencij uzadi, se ti sploh ne splača to delati. Tk da ja. Všeč mi je, da se je kašča ohranila al pa kakšne take stvari je super, sam če ti pa res propada pa če nimaš za kej met, je pa to logično.«²⁵

Tam, kjer kmetijske panoge niso več glavni vir preživetja, se pri vrednotenju tradicije pojavijo drugačni razmisleki o preteklosti, saj refleksija pogosto izhaja iz

23 Andraž Levart Grudnik, intervju, Solčava, 25. 9. 2021.

24 Poljak Istenič, n. d., str. 96.

25 Maja Vesel, intervju, Solčava, 26. 9. 2021.

potrebe po iskanju preživetvenih praks v sedanjosti in ena izmed teh praks je na Solčavskem turizmu. Kot eno izmed prelomnih točk v zgodovini formiranja solčavske skupnosti na področju turističnih dejavnosti lahko omenimo ustanovitev Podjetja Logarska dolina d. o. o., leta 1992. S podjetjem so domačini načrtno želeli vplivati na delovanje, vzdrževanje in razvoj zavarovanega krajinskega parka. Razvoj turizma znotraj podjetja se je osredotočil na potrebe domačinov in širše družbe, v skladu s katerimi so sprejeli prve dolgoročne razvojne strategije in srednjeročne načrte turističnega razvoja Solčavskega.²⁶ V prvih strategijah je poudarjeno, da mora biti lokalno prebivalstvo nosilec razvoja.

»[S] svojo tradicijo bivanja in delovanja. Bodoči gospodarski razvoj temelji na ohranjanju neokrnjene (divje) narave, tradicionalnem gozdarstvu in kmetijstvu, ki se iz nekdanjega ekonomskega temelja vedno bolj spreminjata v ohranjalca izjemne kulturne krajine za ekoturizem.«²⁷

Fotografija 3: Pogled s terase hotela Plesnik na Logarsko dolino. Pia Kramp, Logarska dolina, 23. 9. 2021.

26 Avgust Lenar, 'Naravi prijazen in domačinom koristen razvoj turizma.' V: Blaž Bajič, Ana Svetel, Veronika Zavrtnik, ur. *Razgledi treh dolin*. Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Ljubljana 2021, str. 136.

27 Lenar, n.d., str. 136.

Turistični diskurz ima torej od devetdesetih let 20. stoletja prek razvojnih turističnih strategij poseben vpliv na oblikovanje odnosov na Solčavskem in posledično tudi na razumevanje podobe samega prostora. Turizem je poleg živinoreje in gozdarstva ena izmed najpomembnejših gospodarskih panog na Solčavskem:

»Tud, mislim ne vem, verjetno. [premor] Mislim, mi se itak trudimo, da obranjamo to kar imamo. Zdaj je pa, turizma je že skoraj preveč. Zadnja leta je pa ... Tak za vikend, ko prideš, te že odvraca. Sam sej to je pa povsod. To je treba zdaj neke, da se to omeji, pa vsi ti avti, pa vse.«²⁸

Mladi sogovornik turizem razume kot vir prihodka, hkrati pa opozarja na izzive, s katerimi se skupnost sooča pri množičnem obisku enodnevnih izletnikov in turistov. Domačini v interakciji s turisti živijo in interpretirajo svoj prostor, poleg tega pa se neprenehoma bojujejo za ureditev prometne in komunalne infrastrukture ter za (vz)postavljanje fizičnih in simbolnih meja, ki bi prostor domačinov ločile od prostora, namenjenega turistom.²⁹

Želja po postavljanju meja je predvsem želja po ohranitvi in varovanju ključnih elementov, ki domačine povezujejo s preteklostjo in tradicijo lastnega prostora ter določenega načina življenja. Prek turističnega diskurza globalni svet vstopa v identifikacijske procese dediščinske skupnosti ter tako vpliva na samo interpretacijo tradicije:

»Ravno o tem sem razmišljal. Veliko bi se dalo narediti. Nekatere stvari ohraniti in ob enem narediti nekaj modernega. Lahko bi tudi turistom, ki pridejo iz nekih velemest, pokazali košnjo ali kaj podobnega. Naši tukaj pa ne vidijo teh priložnosti, ne razmišljajo. Mislijo si: ‚Šel bom delat v fabriko ali gozd‘ in je to to. Da se tudi drugače živeti. Jaz bi rad, da se stvari malo premaknejo, da se začne kaj dogajati.«³⁰

Sogovornik v interakciji s turizmom reflektira tradicionalne kmetijske prakse obdelovanja zemlje ter razmišlja, kako bi lahko turistom ponudili izkušnjo, ki bi jih približala vsakdanjemu življenju Solčavana. Določen način dela oz. v zgornjem

28 Matija Vavdi, intervju, Solčava, 25. 9. 2021.

29 Žiga Korbar, Tina Krašovic in Lina Troha, „Naš namen ni, da bi čisto vse pokazali. Turizem na Solčavskem.“ V: Blaž Bajič, Ana Svetel, Veronika Zavratnik, ur. *Razgledi treh dolin*. Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Ljubljana 2021, str. 111–135.

30 Jaka Breznik, intervju, Luče, 24. 9. 2021.

primeru košnja ni več zgolj tradicionalna praksa in kontinuiteta dela s preteklostjo, ampak postaja »zamrznjen« element iz preteklosti, ki ga je treba reflektirati v skladu z domačinskimi in turističnimi potrebami sedanjosti.

Sodobni turisti iščejo ponudbo in vsebine, ki jim pričarajo pretekle dosežke prek občutkov domačnosti, pristnosti, edinstvenosti in nostalgije. Naštete značilnosti so inherentne konceptu dediščine. Ta temelji na poustvarjanju historičnih elementov in je sodobna oblika kulturne produkcije, saj samemu turizmu dodaja novo vsebino, ki je prepletena z vrednotami domačnosti, preteklosti in različnosti. Dediščina, kot jo razumejo domačini, in turizem skupaj ustvarjata turistično destinacijo, tako ima torej dediščina, poleg identifikacijskega, tudi ekonomski in komercialni pomen.³¹

Odnos mladih do preloma s preteklostjo in ustvarjanje Drugega

V diskurzu o preteklosti se pojavlja tudi antagonizem v odnosu do mlajše generacije, v katerem so med pogovori mladi Solčavani in Solčavanke vzpostavili kategorijo »drugih« mladih. Eden izmed elementov, ki lahko »ogrozi« vsakdanji način življenja, se torej odraža v ustvarjanju »Drugega« in se navezuje na mlajše generacije znotraj solčavske skupnosti, ki so zaradi sodobnega načina življenja podvržene digitalizaciji in z njo povezanimi procesi, v katerih posameznik deluje. Čeprav je danes digitalizacija neizogiben proces, ki se ga zavedajo tudi mladi Solčavani in Solčavanke, saj so prav tako sami z uporabo digitalnih tehnologij temu procesu podvrženi, menijo, da je digitalne tehnologije do neke mere treba omejiti:

»Samo lej spet je to, ni bilo telefonov, ni bilo računalnikov, ni bilo nič, zdej vse to ima folk polno tega, in mogoče, že mi, če bi takrat imeli takrat računalnike, telefone uno tretje, vprašanje, če bi do tega sploh prišlo, a ne, če bi ...«³²

V kontekstu razumevanja tradicije gre za diskurz, pri katerem »*modernizacija grozi tradiciji kot reprezentaciji skupnosti*«, hkrati pa »*občutek izgube postane projekcija depriviranega in odtujenega sebstva*«. ³³ Pri tem gre za ustvarjeno nostalgijo, s katero posamezniki ustvarjajo zamišljeno podobo preteklosti in skupnostnih praks, ta pa jim pomaga razumeti sedanjost in ustvarjati strategije načina življenja v

31 Fakin Bajec, n. d., str. 217.

32 Gregor Preprotnik, intervju, Solčava, 27. 9. 2021.

33 Poljak Istenič, n. d., str. 103.

prihodnosti.³⁴ Hkrati je treba razumeti, da zamišljanje elementov preteklosti, ki ustvarjajo (navidezno) podobo skupnosti kot celote, ni zgolj nostalgija po izgubljenih časih, ampak pomeni tudi ohranjanje materialne kontinuitete načina življenja. Na Solčavskem je to povezano z ohranjanjem dela v kmetijskih in gozdarskih panogah ter v turizmu, saj delo predstavlja osrednji konstitutivni element skupnosti, ki je neločljivo povezan z vrednotenjem podobe stavbne dediščine in kulturne krajine:

»Ha, kaj pa jaz vem. Ja pa ne. Po eni strani nas je tudi tehnologija zasvojila, da bi imela vsak ta drugi ravno streho pa pametne hiše pa vse pametno. Pa pametno se mi zdi, da ne paše sem in sem sam zelo proti temu.«³⁵

Prostorov, arhitekturnih objektov in krajin, ki imajo status dediščine, ne definira zgolj njihova materialnost, kot jo opredeljuje stroka, ampak je dediščina v perspektivi neke skupnosti proces, ki se odvija skozi interakcijo med materialnostjo in akterji, ki jo upravljajo oziroma tam bivajo. Materialnost objektov in krajin je za te procese sicer osrednjega pomena, ne zajema pa vse kompleksnosti dediščine. To lahko razumemo kot zgodovinski proces skupnosti, ki se odvija skozi spominjanje preteklosti ter družbene prakse, ki skupnost ohranjajo.³⁶

Zaključek

Podoba stavbne dediščine in kulturne krajine mladim na Solčavskem predstavlja osrednjo vrednoto skupnosti, ki se konstituira skozi vpetost v družbene prakse in način življenja, ki sega onkraj dediščinskih kategorij. Govorimo torej o dediščinski skupnosti, ki ceni posamezne elemente kulturne dediščine, v tem kontekstu pa mladi sebe razumejo kot nosilce solčavskega načina življenja. V njihovi refleksiji preteklosti in »tradicionalnega« načina življenja gre za prepletajoče se diskurze: najprej za izbiro tistih elementov, ki pri mladih igrajo pomembno vlogo v ustvarjanju identifikacijskih procesov in jih razumejo kot nujne za ohranjanje kontinuitete skupnosti, v drugi vrsti gre za razumevanje tradicije kot spreminjajočega se procesa, pri čemer Solčavani in Solčavanke elemente preteklosti preoblikujejo glede na potrebe sedanjosti, v tretji vrsti pa govorimo o ustvarjanju »Drugega«, v katerem se

34 Poljak Istenič, n. d., str. 103.

35 Andraž Levart Grudnik, intervju, Solčava, 25. 9. 2021.

36 Laurajane Smith, *Uses of heritage*. Routledge, London in New York 2006, str. 46.

skupnost konstituira skozi tisto, kar »tradicija« in »dediščina« nista. Skozi generacije so domačini z izkušnjo bivanja v skupnosti razvili specifičen odnos do dediščine, ki jo prepoznavajo kot vrednoto. Gre torej za identifikacijski proces, v katerem skozi »prizadevanje po prenosu posebnih vidikov kulturne dediščine postane posameznik v interakciji z drugimi del skupnosti«. ³⁷

Ohranjanje kulturne dediščine na Solčavskem se torej ne odvija zgolj skozi spomeniškovarstvene institucije in prostorske dokumente, ampak k njenemu ohranjanju aktivno pripomore tudi sama solčavska skupnost.

37 Delak Koželj, n. d., str. 44.